

8. На шляху до Європейського цифрового ринку – розвиток е-урядування стане одним з ключових напрямів подальшої інтеграції України [Електронний ресурс]. URL: <http://e.gov.ua/content/nashlyahu-do-eyvropyeykogo-cyfvovogo-rynku-rozvytok-e-uryaduvannya-stane-odnym-z-klyuchovyh>.

9. Недбай В. В. Електронний уряд: теорія і практика//Сучасна українська політика. Політика і політологи про неї. Київ; Миколаїв, 2004. Вип. 5. С. 270–275.

10. Первые шаги E-Government в Украине [Електронний ресурс]. URL: <http://kolokol.od.ua/2015/12/13/e-government-ukraine/>.

11. Семчук І. В., Мазур В. Г. Електронне управління в органах місцевої влади: стан і шляхи вдосконалення//Теорія та практика державного управління. 2013. Вип. 2. С. 106–112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2013_2_17/

12. Серенок А. О. Е-уряд: показник зрілості для України//Вивчення та впровадження в Україні іноземного досвіду удосконалення діяльності органів влади: матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф. за міжнар. участю (26 листоп. 2008 р., Полтава). Ч. І. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2009. С. 206–209.

13. Сучасний стан, проблеми і перспективи розвитку в Україні електронних адміністративних послуг: аналіт. записки/Нац. ін-т стратег. досліджень [Електронний ресурс]. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1716/>.

14. Тищенко М. П. Проблеми й перспективи електронного уряду на місцевому рівні в Україні//Зб. записок з аналізу політики/Міжнар. центр перспектив. досліджень (м. Київ); Institute of public affairs (Warsaw). Київ, 2008. С. 119–139.

15. Україна покращила позиції у світовому рейтингу E-Government Development Index-2016 [Електронний ресурс]. URL: <http://workspace.unpan.org/sites/Internet/Documents/UNPAN96407.pdf/>

Надійшла до редколегії 14.09.2016 р.

УДК 351:378.1

УПРОВАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ПІДХОДІВ ДО ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВИ ТА ГРОМАДСЬКОСТІ У СФЕРІ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ НАУКИ

Ясницька Н. І.,

аспірант кафедри європейської інтеграції та права ЛРІДУ НАДУ, м. Львів

Досліджено зарубіжний досвід узаємодії держави та громадськості у сфері розвитку університетської науки. Відзначено необхідність системно підходити до організації наукової діяльності у вищій школі, охоплювати весь цикл формування галузі на всіх щаблях освіти з виходом на професійний рівень підготовки та реалізації результатів. Запропоновано використовувати позитивний досвід США в реалізації державних програм, спрямованих на розвиток науки на основі взаємодії університетів з громадськістю та владою.

Ключові слова: університетська наука, управління науковою діяльністю вищих навчальних закладів, громадська взаємодія.

Yasnyska N. I.,

Postgraduate student of European Integration and Law Department LRI NAPA, Lviv

THE INTRODUCTION OF NEW APPROACHES TO COOPERATION BETWEEN THE STATE AND THE PUBLIC IN THE AREA OF DEVELOPMENT OF UNIVERSITY RESEARCH

Foreign experience of cooperation between the state and civil society in the development of university science has been studied. The need for a systematic approach to the organization of scientific activity in higher education, cover the entire cycle of forming the branch at all levels of education with access to the professional level of preparation and implementation of results has been noted. It has been recommended to use positive US experience in the implementation of government programs aimed at development of science-based interaction between universities, the public and the authorities.

Key words: university science, management of research activities of higher education institutions, social interaction.

© Ясницька Н. І., 2016

Розуміння ролі та значення науки для життя суспільства важливе, особливо в періоди, коли відбуваються екстраординарні події, що викликають загальнонаціональне напруження всіх резервів держави. Саме така ситуація характерна для України, зокрема у зв'язку з проведенням антитерористичної операції щодо вигнання російських агресорів і опору деструктивним елементам у південно-східних регіонах, економічної та фінансової кризи тощо. У такі періоди здається, що проблеми науки, особливо організації наукових досліджень у вищих навчальних закладах, формування наукового світосприйняття та вмотивування прагнення до наукового пошуку і володіння навичками наукового дослідження серед студентів, формування сприятливого ставлення та зацікавлення наукою серед школярів, спеціальна підготовка викладачів з цією метою – усе це справи майбутнього. Така позиція є недалекоюглядною, адже вже через п'ять років Україна відчуватиме брак адекватно підготовлених спеціалістів практично в усіх галузях науки, що негативно впливатиме на прогрес нашого суспільства в цілому.

Досвід найбільш розвинених країн Європейського Союзу (ЄС) та США у розробленні сучасних підходів до формування наукового світогляду, залучення до наукової роботи найкращих здібних молодих людей та практика упровадження результатів наукового пошуку придатні до використання в нашій державі в сучасний період. Упровадження новітніх підходів передбачає залучення як наукових розробок у царині взаємодії держави та громадськості у сфері розвитку науки у вищій школі та розроблення відповідної методології організації такої взаємодії в навчально-науковій роботі, так і упровадження конкретних дисциплін і методик їхнього викладання, тобто одночасні цілеспрямовані дії в багатьох взаємопов'язаних площинах.

Проблематика щодо державного управління у сфері наукової діяльності університетів активно розробляється дослідниками найбільш розвинених країн світу (Ю. Гарфілд, Д. Паркінс, Т. Лорд, Т. Орквішевські, Н. Г. Ледерман, М. Лінн, К. Мерріл, Дж. Догерті). Серед вітчизняних авторів, тенденції розвитку та управління освітою досліджували Д. Дзвінчук, Т. Боголіб, О. Грициняк, Л. Довгань, Л. Шевченко, Л. Гриневич, К. Євменкова, О. Жилінська, М. Згуровський, І. Єгорченко, М. Карпенко та ін. Водночас новітніми підходами до суспільної взаємодії в організації університетської науки в контексті зарубіжного досвіду приділяється недостатньо уваги, що зумовлює актуальність статті.

Метою статті є визначення сучасних підходів до взаємодії держави та громадськості щодо розвитку університетської науки.

Державна політика у сфері розвитку наукової діяльності в університетах формується в Україні на основі усвідомлення визначальної ролі науки і техніки у прогресі суспільства, підвищення добробуту громадян, їхнього духовного й інтелектуального зростання. У цьому контексті, необхідність пріоритетної державної підтримки розвитку науки як джерела економічного зростання та невід'ємної складової національної культури й освіти не викликає сумнівів. Саме з розвитком науки та інновацій пов'язують перспективи реалізації інтелектуального потенціалу громадян для задоволення соціальних, економічних, культурних та інших потреб. Основні аспекти проблематики включено до Стратегії інноваційного розвитку України, розробленої на 2016–2020 рр., реалізація якої базується на відповідних нормативно-правових актах, зокрема Пріоритетних напрямках розвитку науки і техніки на період до 2020 р., визначених Законом України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” від 9 вересня 2010 р. № 2519-VI, законах України “Про наукову та науково-технічну діяльність”, “Про особливості правового режиму діяльності Національної академії наук України, національних галузевих академій наук та статусу їх майнового комплексу”, “Про вищу освіту”, Стратегії сталого розвитку “Україна-2020”, схваленій Указом Президента України 12 січня 2015 р. № 5,

Національній стратегії у сфері прав людини, затвердженій Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501, Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287, Плані законодавчого забезпечення реформ в Україні, що схвалений Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII, постанові Верховної Ради України “Про Рекомендації парламентських слухань “Про стан та законодавче забезпечення розвитку науки та науково-технічної сфери держави” від 11 лютого 2015 р. № 182-VIII та ін. Стратегія, зокрема, охоплює: розвиток фундаментальних та прикладних наукових досліджень; зміцнення зв’язків з органами законодавчої, виконавчої та судової влади; розвиток міжнародного наукового співробітництва; розширення співпраці з місцевими органами державної влади та органами місцевого самоврядування; розвиток інформаційної політики, просвітницької та видавничої діяльності; інтеграцію науки та освіти; розширення джерел фінансування наукової діяльності університетів та підвищення престижу наукової праці.

Реформування системи державного управління України спрямоване, серед іншого, на забезпечення конкурентного середовища на ринку праці в умовах утвердження ринкової економіки, коли для прийняття обґрунтованих рішень щодо власної позиції в сучасному суспільстві учні старших класів школи та студенти повинні регулярно набувати й удосконалювати навички наукового пізнання та наукового підходу до оцінювання дійсності. Сучасне студентське середовище прагне підготовки до професійного світу такої якості, що забезпечувала б конкурентність випускників вищих навчальних закладів саме на момент випуску з урахуванням значних проблем з першим працевлаштуванням. Відповідно, серед студентів існує потужний запит на інструкції й оцінку відповідних підходів та методик, що розроблені в низці національних наукових організацій освіти, таких, наприклад, як Американська асоціація сприяння розвитку науки в США [2]. Науковці стверджують, що такий запит є особливо важливим у міських умовах і серед студентів з числа національних меншин, особливо у сприйнятті математики і природничих наук, у яких існує особлива зацікавленість, якщо виходити з практичних міркувань доцільності та попиту. Тобто потрібні різноманітні стратегії навчання, такі, зокрема, як опитування, спеціальні мовні термінологічні вправи, розроблення навичок здійснення студентами порівняння, аналізу, синтезу, моделювання тощо. Студенти можуть навчитися думати науково і просто, достатньо часто займаючись експериментальною роботою в аудиторії, але явні підходи, тобто спеціальні заняття з вираженим завданням формування та закріплення наукових навичок, на думку дослідників, більш ефективні [5]. На рівні бакалаврату та магістратури, тобто як у коледжі, так і в університеті, у процесі вироблення у студентів широкого розуміння ключових понять галузевих наук та їхнього змісту такі підходи є ефективними [4].

У науковому середовищі відзначаються стійкі тенденції до підвищення рівня результатів навчання студентів, які працюють у навчально-наукових центрах, організованих з метою поширення й укорінення наукового світогляду та навичок наукового дослідження. Т. Лорд і Т. Орквішевські вважають, що результати на основі навчальних програм з конкретних тем наукових дисциплін корелюють із закріпленням загальних академічних навичок наукового дослідження [7].

Водночас, на нашу думку, необхідні додаткові дослідження про те, як стабілізувати розвиток у студентів здатності інтегрувати розуміння ними конкретних експериментальних тем у наукові навички, а також якими повинні бути загальні стратегії ефективного заохочення студентів і вимірювання їхніх особистих наукових досягнень. Теоретична база, що лежить в основі такого підходу, доводить необхідність інтеграції знань студентів, особливо останніх років навчання. Американська дослідниця М. Лінн наголошує:

“Перспектива інтеграції знань... спрямовує студентів у розвитку багатоманіття ідей та їхніх інтерпретацій у різних контекстах, що зумовлює поєднання між ідеями на декількох рівнях аналізу, розроблення та більш тонких критеріїв їхнього оцінювання, винайдення нових підходів до навчання, засвоєння досвіду соціальних взаємодій, що пов’язані між собою і створюють набір уявлень про будь-яке явище” [6, р. 243–244]. Отже, така система навчання виходить за межі простого нагромадження роз’єднаних ідей і висновків. Замість вивчення окремих кроків у процесі експериментів – аналізу даних, узагальнення висновків тощо – такий підхід дозволяє інтегрувати уявлення студентів про різні аспекти експериментальної роботи для узагальнення та виявлення тенденцій, що й вимагається на університетському рівні навчання.

Питання про заохочення якомога більшої чисельності молодих людей до наукової роботи в університеті й вибору професійної кар’єри в галузях, що об’єднані аббревіатурою НТІМ, тобто науки, технології, інженерії, математики (англ. STEM), – стало критичним для розвинених країн, зокрема Європи та США. Дослідження, проведені в бізнес-середовищі, наукових асоціаціях та у сфері освіти, довели, що вже станом на 2006 р. продуктивність наукових досліджень в означених галузях знижувалась, що свідчило про реальний ризик падіння конкурентоспроможності наукових продуктів на ринку технологій [9]. У США, наприклад, Дослідна служба Конгресу США в Доповіді 2006 р. відзначала, що “більшість учнів середніх шкіл не в змозі досягти майстерності в математиці і науці, а вчителі, які викладають, не мають адекватного знання дисциплін. Студенти, які в школі не мали успіхів у НТІМ, скоріше за все не матимуть можливості або навичок реалізувати себе в університеті і потім у професії, пов’язаній з наукою і технікою, або в галузях, що вимагають знання математики та обізнаності в науці і технології” [3].

З метою протидіяти цим тенденціям у США було розроблено кілька ініціатив і проєктів, фінансованих на основі співпраці професійного середовища НТІМ і органів публічного управління. У контексті досліджуваної теми, йдеться, зокрема, про дві з них, спрямовані на інтенсифікацію й активний розвиток технічної освіти: створення Національного центру інженерно-технічної освіти (НЦІТО, англ. – NCETE), що фінансується Національним науковим фондом, та створення “Партнерства математики та природничих наук” (ПМПН, англ. – MSP), що фінансується департаментом освіти США. Зауважимо, що в США термін “вища школа” означає старші класи, де навчаються студенти у віці 13/14–17/18 років. Попри таку специфіку, програми Національного центру інженерно-технічної освіти охоплювали як старші класи шкіл, так і університетський загал із безпосереднім наголосом на проблемах університетів, які відчують брак достатньо підготовлених для навчання за університетськими програмами студентів.

Грунтуючись на досвіді Національного центру інженерно-технічної освіти, відповідно до пропозиції “Партнерства математики та природничих наук” було розроблено Програму “Освіта та програма лідерства” (ОПЛ), що втілюється на основі партнерства в галузях фінансування, методики та наукового супроводу упродовж останніх 12 років і продовжує демонструвати позитивні зрушення. У межах Програми було розроблено окремий напрям технологічної освіти на університетському рівні.

Національний центр інженерно-технічної освіти зі штаб-квартирою в Університеті штату Юта фінансується Національним науковим фондом як один із сімнадцяти запущених у 2004 р. центрів навчання і викладання у США. Фінансування цих вищих навчальних закладів складало по 10 млн дол. на кожний [12]. Ці центри утворили спільну мережу університетів, до якої входять, серед інших, Університет Джорджії, Університет штату Іллінойс в Урбані, Університет штату Мінесота, Університет штату Юта,

Університет Бригама Янга, Університет Північної Кароліни, Університет Вісконсін-Стаут та Каліфорнійський державний університет в Лос-Анджелесі, що мають досвід роботи в технології освіти, техніки та суміжних галузях. Зокрема, в Університеті штату Іллінойс (США) ресурси, доступні у Програмі ОПЛ, та заходи, пов'язані з початковою фазою планування, дозволили дослідній групі розробити значну теоретичну базу, на основі якої програма реалізується на національному рівні.

Місія НЦІТО передбачала нарощування потенціалу в технології управління освітою на основі взаєморозуміння викладачів, студентів і громадськості, наприклад, у процесі інженерного проектування. Важливим компонентом цієї місії став професійний розвиток викладачів. Протягом перших трьох років професійні зусилля НЦІТО з розвитку було зосереджено на підвищенні технологічних навичок саме викладачів інженерного проектування. Пізніше, коли в реалізації цієї ініціативи було досягнуто прогресу, НЦІТО змістив свою увагу на розроблення та тестування моделі інженерної й технологічної освіти та професійного розвитку студентів університетів.

У 2003 р. Міністерство освіти США спрямувало 100 млн дол. на розвиток “Партнерства математики та природничих наук”, що відповідало вимогам частини В розділу II Закону 2001 “No Child Left Behind Act” (“Немає ні одної дитини, що відстає”), який включав програму допомоги уряду для малозабезпечених школярів і студентів, встановлював високі стандарти та технологію вимірювання досягнення цілей, підвищував вимоги у сфері освіти [8]. У 2004 р. федеральні асигнування на ПМПН виросли до 150 млн дол., а впродовж 2005–2007 рр. щорічне фінансування зросло до 180 млн дол. Головна мета департаменту освіти США щодо програми ПМПН полягала в тому, щоб підвищити рівень досягнень школярів і студентів у математиці, оволодіння навичками наукових досліджень та підвищення рівня викладання [12].

Програма ПМПН діє і на сучасному етапі та сприяє партнерським відносинам між установами вищої освіти і органами управління шкільних округів, місцевих шкіл, навчальними осередками в галузі бізнесу та некомерційними організаціями. Уряди штатів організовують відповідні конкурсні програми грантів на своєму рівні і контролюють їхню реалізацію в питаннях ефективності у співпраці з департаментом освіти США. Встановлення і підтримка ефективних партнерських відносин між шкільними округами (округами) та університетами є основним механізмом досягнення цілей ПМПН.

У ситуації, коли адміністрація вищого навчального закладу, викладачі і студенти, адміністрація школи, вчителі, школярі та їхні батьки пов'язані спільними ідеями і прагненнями щодо майбутнього, усі учасники процесу навчання істотно його оптимізують. Спільні цілі та цінності, акцептування індивідуальних практик, що не ігноруються, а натомість розробляються у співтоваристві, піднімають шанси учасників до бажаних, особливо у професійній діяльності після закінчення університету. Висока якість професійного розвитку базується на високих стандартах навчання на всіх його рівнях. Таким чином, Програма з освіти і лідерства (STEM) сприяє високоякісному професійному розвитку через навчання та взаємодію з викладачами та громадськістю. Завдяки такій взаємодії професійний розвиток є безперервним протягом навчального року та літніх місяців. Навчальні команди беруть участь як мінімум у 130 цільових годинах навчання з математичного та природничого циклу на рік. Цільові результати їхніх постійних зусиль спрямовано на підвищення якості професійного розвитку, що в підсумку позитивно впливає на рівень досягнень студентів. Дослідження, що стосуються ролі та місця науки в університетах значною мірою однотайні у висновку про її вирішальне значення для успішного навчання [10].

На підставі спільних домовленостей Інституту вищої освіти НАПН України, Британської Ради в Україні, Фундації лідерства для вищої освіти (Сполучене Королівство) та за підтримки Міністерства освіти і науки України упродовж 2015–2018 рр. реалізується Програма розвитку лідерського потенціалу університетів України. Мета Програми – сприяння реформуванню сектора вищої освіти шляхом розвитку лідерського потенціалу університетів України. Протягом трьох років до участі у Програмі планується залучити 40 університетів України. У результаті реалізації Програми до 2018 р. очікується досягнення таких результатів:

- створення національної мережі “агентів змін” – фахівців, готових упроваджувати інноваційні зміни у своїх закладах вищої освіти;
- здійснення 40 міжуніверситетських партнерських обмінів між університетами України та Сполученого Королівства;
- введення механізмів розповсюдження, співпраці та обміну ефективною практикою розвитку лідерського потенціалу університетів;
- ефективне застосування лідерського потенціалу агентів змін у системі вищої освіти або окремого закладу через визначення їхнього статусу та поліпшення індикаторів досягнень університету;
- чітке розуміння університетами своєї ролі та відповідальності в умовах розширеної автономії через оновлення університетських стратегій [1].

Реалізація Програми, як і інших подібних проектів, незалежно від інтерпретації проблематики, свідчать про готовність українського суспільства і влади реформувати систему на засадах нових прогресивних підходів, зокрема і щодо суспільної взаємодії.

В управлінні наукою проблема полягає в тому, що відсутні системні підходи до організації наукової діяльності, зокрема у вищій школі, які б охоплювали весь цикл формування галузі на всіх щаблях освіти із виходом на професійний рівень підготовки та реалізації. Ідеться про те, що починати треба в школі, готуючи спеціально вчителів, які можуть професійно та переконливо розкривати перед учнями особливості наукового світогляду, наукового оцінювання дійсності та її проблемних аспектів, популяризувати серед учнів копітку й послідовну наукову діяльність, формуючи здатність до теоретичного аналізу та практичного дослідження. Учні, які будуть успішними й зацікавленими такими заняттями, поповнятимуть лави студентства, здатного до наукового пошуку в університетських аудиторіях та лабораторіях. Як свідчить зарубіжний досвід, зокрема США, взаємодія ВНЗ зі школою та батьківською громадськістю є результативною.

У цьому контексті необхідні додаткові дослідження про те, як стабілізувати розвиток у студентів здатності інтегрувати розуміння ними конкретних експериментальних тем у наукові навички, а також розроблення загальних стратегій ефективного заохочення студентів і вимірювання їхніх особистих наукових досягнень.

Українське суспільство і влада, на наш погляд, готові до сприйняття комплексного підходу до підвищення якості й результативності університетської науки, досягти яких можливо лише шляхом об’єднання зусиль університетів, галузевого управління освітою, громадськістю, підприємницьких та неурядових структур за дієвого сприяння центральних органів управління. Стан освіти і науки в державі безперечно є відбитком загального стану суспільства. Реформаційні процеси, започатковані в нашій державі, демонструють окремі позитивні результати. Отже, враховуючи здобутки розвинених країн, що вже мають досвід у розв’язанні проблем університетської науки, потрібно спільно вирішувати наболілі проблеми.

Список використаних джерел

1. Програма розвитку лідерського потенціалу університетів України. URL: <http://www.britishcouncil.org.ua/programmes/education/ukraine-higher-education-leadership-development-programme>.
2. American Association for the Advancement of Science AAAS, 1998, 2009], [Next Generation Science Standards (NGSS) NRC. BIO 2010: Transforming Undergraduate Education for Future Research Biologists. – Washington, D. C. : National Academies Press, 2013.
3. Congressional Research Service. Science, technology, engineering, and mathematics (STEM) education issues and legislative options. (CRS Publication No. RL33434). Washington, D. C.: Author, 2006. P.1.
4. Lau J. M., Robinson G. L. Effectiveness of a cloning and sequencing exercise on student learning with subsequent publication in the National Center for Biotechnology GenBank/CBE Life Sciences Education. 2009. № 8. P. 326–337.
5. Lederman N. G., Abd-El-Khalick F., Bell R. L. If we want to talk the talk, we must also walk the walk: the nature of science, professional development, and educational reform. In: Rhoton J, Bowers P, editors. Professional Development: Planning and Design. Arlington, V. A. : National Science Teachers Association, 2001.
6. Linn M. C. The knowledge integration perspective on learning and instruction. In: Sawyer R. K., editor. The Cambridge Handbook of the Learning Sciences. New York: Cambridge University Press, 2006. P. 243–264.
7. Lord T., Orkwiszewski T. Moving from didactic to inquiry-based instruction in a science laboratory. Am Biol Teach. 2006. P. 342–345.
8. No Child Left Behind Act of 2001 (NCLB) U.S. Act of Congress [Electron resource]/ URL: <http://www.ed.gov/essa?src=policy>.
9. Rising above the gathering storm : energizing and employing America for a brighter economic future : Committee on Prospering in the Global Economy of the 21st Century : an agenda for American science and technology ; Committee on Science, Engineering, and Public Policy. 2006. [Electron resource]. URL: <http://www.sandia.gov/NINE/documents/RisingAbove.pdf>.
10. Rodriguez-Campos L., Rincones-Gomez R., J. Shen. Secondary principals' educational attainment, experience, and professional development in the USA//International Journal of Leadership in Education. 2005. № 8(4). P. 309–319.
11. Culturally relevant inquiry-based laboratory module implementations in upper-division genetics and cell biology teaching laboratories/D. Siritunga, M. Montero-Rojas, K. Carrero, G. Toro, A. Vèlez, F.A. Carrero-Martinez//CBE Life Sci Educ. 2011. P. 287–297.
12. U. S. Department of Education [Electron resource]. URL: <http://www2.ed.gov/policy/elsec/leg/esea02/index.html>.

Надійшла до редколегії 14.09.2016 р.

УДК 351

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Греба Р. В.,

аспірант кафедри соціальної та гуманітарної політики НАДУ, м. Київ

Розглянуто нормативно-правове забезпечення реформування системи соціальних послуг в Україні. Критичний аналіз нормативно-правової бази предмета дослідження дозволяє виявити два нові для України напрями соціального захисту населення та, відповідно, надання соціальних послуг: соціальний захист учасників антитерористичної операції (АТО) та сімей загиблих під час проведення цієї операції, а також забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, що також постраждали від проведення АТО у місцях їхнього проживання.

Ключові слова: соціальна послуга, соціальний захист, соціальна політика, складні життєві обставини.

© Греба Р. В., 2016